

MISCELANEU

ALEXANDRU IOAN CUZA

UN SIMBOL AL DEMNITĂȚII NAȚIONALE

Oltea RĂȘCANU-GRAMATICU*

Key words: Alexandru Ioan Cuza, the double election, union, reforms.

Dubla alegere a domnitorului Alexandru Ioan Cuza, la 24 ianuarie 1859, însemna o încălcare a prevederilor Convenției de la Paris (7/19 august 1858) și deschidea „*politica faptului împlinit*” în relațiile diplomatice cu Marile Puteri. Într-un cadru internațional, de multe ori ostil intereselor românești, Alexandru Ioan Cuza a demonstrat reale calități diplomatice puse în direcția afirmării demnității naționale. „*Unirea – spunea Alexandru Ioan Cuza – este credința mea politică, ea este ținta de mântuire a națiunii române, la care părinții noștri au căutat a ajunge și la care eu sper că vom putea ajunge. Eu trebuie să fac Unirea, căci sunt dator către nația mea care m-a ales și către istoria către care trebuie să am o responsabilitate*”³.

Despre legalitatea desfășurării alegerii lui Alexandru Ioan Cuza vorbește în termeni elogioși atât Victor Place, consulul francez din Moldova, dar și Béclard, omologul său de la București, la 7 februarie 1859, într-un raport trimis ministrului său de externe: „*Alegerea lui Alexandru Cuza a fost o manifestare cu totul națională. Aduug și nu-mi va fi greu să demonstrez că această manifestare devenise necesară*”⁴.

Pentru recunoașterea dublei alegeri, față de care se manifestase deschis împotriva Turcia și Austria, domnitorul Alexandru Ioan Cuza a trimis în misiuni speciale pe Vasile Alecsandri la Paris, Londra și Torino, pe Ludovic Steege la Viena și Berlin, pe principele Obolenski la Petersburg, pe Ion Bălăceanu la Cavour și Napoleon al III-lea și pe Ștefan Golescu la Paris și Berlin. Dând dovadă de mult tact și luciditate, Alexandru Ioan Cuza atrăgea atenția factorilor politici interni, deosebit de explozivi, că „*avem nevoie - pentru realizarea Unirii - de multă prudență și înțelepciune pe lângă patriotism*”⁵. Față de tergiversările Puterilor Garante și amenințările puterii suzerane de intervenție militară, Cuza hotărăște concentrarea trupelor în tabăra de la Florești, gata oricând de a da riposta dacă evoluția evenimentelor o vor cere. Plin de fermitate se adresa consulului austriac la București, Eder: „*Ne trebuie Unirea, dacă nu ne vor acorda-o Puterile, vom fi siliți să ne-o dobândim singuri*”⁶.

Conferința de la Paris a reprezentanților celor șapte Puteri garante și-a deschis lucrările la 7 aprilie 1859, dar după două ședințe s-a întrerupt din cauza unor evenimente ce se prefigurau: conflictul militar franco-austriac în problema italiană. La 6 septembrie 1859, Conferința de la Paris își reia lucrările, Marile Puteri recunoscând dubla alegere a domnitorului Alexandru Ioan Cuza. Ceremoniile înmânării firmanelor de investitură au avut loc într-un cadru restrâns, la 21 septembrie/3 octombrie la Iași și la 28 septembrie /8 octombrie 1859 la București. Era un semnal că statutul țării se modificase față de perioada anterioară, că relațiile cu Poarta Otomană intrase într-o nouă etapă. România cucerise prima redută, urmau atâtea altele...

Principalul deziderat era acum recunoașterea deplinei Unirii politico- administrative. Numeroși diplomați români tatonau poziția puterilor occidentale, față de acest obiectiv, indispensabil pentru evoluția statului român. Rolul lui Alexandru Ioan Cuza în desăvârșirea Unirii a fost determinant. Într-un memoriu trimis Porții și Puterilor garante de la Constantinopol, în iunie 1860, după ce sublinia unele imperfecțiuni ale Convenției de la Paris (7/19 august 1858), atrăgea atenția că dubla alegere era „*rezultatul unei mișcări naționale*”, unificarea celor două guverne și a celor două

* Profesor de istorie, Bârlad

³ „Monitorul oficial al Țării Românești”, nr. 69, 28 martie 1861, p. 1.

⁴ Arh. St. București, Colecția Microfilme, Ministère des Affaires Etrangères, Archives Diplomatiques, Correspondance Politique, Turquie – Bucharest, vol. 19, rola 8, f. 4 (în continuare C. P. Turquie).

⁵ „Monitorul oficial al Țării Românești”, nr. 73, din 1 aprilie 1861, p. 289.

⁶ R. V. Bossy, *L' Autriche et les Principautés Unies*, București, 1938, p. 326-327.

Adunări constituie „necesitatea de a da în sfârșit, dorințelor poporului român, satisfacția pe care el se crede în drept să o aștepte după tratatul de la Paris, împlinirea aspirațiilor naționale ale unui popor care nu gravitează către nici o putere străină și care voiește numai să fie român”⁷.

Vizita întreprinsă de domnitorul Alexandru Ioan Cuza la Constantinopol, în septembrie 1860, a constituit un nou pas în demonstrarea largii autonomii a Principatelor. Diplomații, presa, opinia publică au fost impresionate de tactul, abilitatea, modestia, stăpânirea de sine, demnitatea de care a dat noul domnitor cu ocazia primirii de către sultan. Pe drept cuvânt istoricul american, T. W. Riker afirma că „deși era încă un principe vasal, Alexandru Ioan Cuza ajunsese a avea o însemnătate aproape egală cu aceea a unui domn neatârnat”⁸.

Un nou memoriu trimis Puterilor garante, în decembrie 1860, solicita deplina Unire. Deoarece răspunsul Porții întârzia, în țară agitația politică s-a accentuat, mulți parlamentari solicitând convocarea celor două Adunări legislative din Principate pentru legiferarea dezideratului comun. În acest context incendiar, care putea periclita interesul național, Cuza solicita din nou prudență⁹. În același timp, domnitorul a intensificat relațiile diplomatice cu puterile favorabile cauzei românești: Franța, Sardinia, Rusia.

În mod surprinzător a venit scrisoarea circulară a Porții, din 1 mai 1861, către reprezentanții turci pe lângă Puterile garante, privind acordul față de Unirea deplină, dar cu aceeași restricție pentru domnia lui Cuza. Cancelarul rus, Gorceacov, declara la 10 mai 1861 că „Poarta se înșală dacă crede că Principatele se vor opri la un guvern și la o adunare unică, ele doresc Unirea desăvârșită” și până la urmă „vor cere și un principe străin”¹⁰. Moartea sultanului Abdul Medjid, recunoașterea regatului Italiei de către Poartă au făcut ca deschiderea Conferinței ambasadurilor de la Constantinopol să fie amânată, până la 25 septembrie 1861. După îndelungate discuții, de multe ori sterile, reprezentanții Puterilor garante au acceptat Unirea deplină politico - administrativă a Principatelor¹¹. Firmanul a fost trimis de către Costache Negri prin Theodor Callimachi, la începutul lunii decembrie 1861.

Cuza, în mesajul adresat celor două Adunări legiuitoare, cu ocazia deschiderii sesiunii parlamentare, la 3/15 decembrie 1861, fără a mai face trimitere la Firman, menționa că Poarta și Puterile garante au aderat la Unirea Principatelor și că „Unirea va fi așa cum România o va simți și o va dori”¹². La 11/23 decembrie 1861, Cuza anunță oficial desăvârșirea Unirii, dar fără să citească firmanul, fapt care nu a scăpat din atenția consulilor străini¹³. Publicarea firmanului în „Monitorul Oficial” s-a făcut, abia, la 22 ianuarie/3 februarie 1862. Consulul francez, de la Iași, Victor Place, descria atitudinea independentă a domnitorului Cuza care „la fiecare ocazie vorbește de Unire ca de un fapt împlinit de țara singură”¹⁴. La 22 ianuarie s-a constituit primul guvern unitar, condus de Barbu Catargiu, iar la 24 ianuarie 1862 se întrunea la București prima Adunare legislativă a statului unitar român.

Vizitând Principatele Unite, în toamna anului 1861, viconte de Saint Vallier, își exprima plăcuta impresie pe care i-a lăsat-o domnitorul Cuza: „Multă finețe, un spirit strălucit și uneori seducător, o veritabilă probitate într-o țară în care aceasta este foarte rară. Cred, mai mult încă că cel mai mare elogiu ce i se poate aduce este de a spune că este cu siguranță superior celei mai mari părți a oamenilor politici din Principate; conduita sa este ușor de criticat, dar comparându-l cu adversarii săi, ajungi la concluzia că există puțini printre ei care ar fi putut să țină frânele cârmuirii cu o mână mai abilă și mai puternică”¹⁵.

⁷ Arh. St. București, Colecția Microfilme, Franța, rola 72 (Ministère des Affaires Etrangères, Archives diplomatiques, Memoires et documents, Roumanie, vol. 3, f. 187-194).

⁸ T. W. Riker, *Cum s-a înfăptuit România. Studiul unei probleme internaționale, 1856-1866*, București, 1940, p. 333.

⁹ Arh. St. București, Colecția Microfilme, Franța, rola 265 (Ministère des Affaires Etrangères, Archives diplomatiques, Correspondance Politique, Turquie, vol. 349, f. 148-150).

¹⁰ *Idem*, Correspondance Politique, Russie, vol. 224, f. 73.

¹¹ D. Ivănescu, *Alexandru Ioan Cuza în conștiința posterității*, Editura Junimea, Iași, 2001, p. 104-105.

¹² Protocoalele Ședințelor Adunării Legislative, 1861-1862, Supl. La „Monitorul Oficial”, nr. 269, p. 1-2.

¹³ Arh. St. București, Colecția Microfilme, rola 43 (C. P. C. Turquie, Iassy, vol. 10, f. 329-332).

¹⁴ *Ibidem*, rola 9 (C. P. C. Turquie - Bucharest, vol. 22, f. 50-55).

¹⁵ D. Ivănescu, *Situația politică a Principatelor Române înaintea desăvârșirii Unirii, oglindită într-un memoriu francez inedit*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie*, A. D. Xenopol, Iași, vol. XXXI, 1994, p. 465-478.

Aplicarea unor ample reforme de modernizare a statului român se izbea de pozițiile conservatoare ale majorității parlamentarilor și de unele opreliști ale Convenției de la Paris (7/19 august 1858). Proiectul de Constituție, trimis, din iulie 1863, Porții, a îngrijorat Puterile garante. Ministrul de externe englez, John Russel, îi scria, reprezentantului său la Constantinopol, Henry Bulwer, la 18 iulie 1863, pe un ton categoric: „Nu sfătuiți Poarta să autorizeze dictatura domnitorului Cuza. Lăsați-l mai degrabă să abdice și Adunarea să-și aleagă un alt domnitor”¹⁶.

Proiectul de lege rurală a întâmpinat opoziția Adunării care a dat vot de blam guvernului, condus de Mihail Kogălniceanu. Pus în fața unui adevărat nod gordian, printr-o lovitură de stat, din 2/14 mai 1864, Alexandru Ioan Cuza a dizolvat Adunarea și a păstrat guvernul. Prima măsură adoptată a fost noua Constituție, deși pentru a nu stârni totală opoziție a Marilor Puteri, purta denumirea de *Statut dezvoltător al Convenției de la Paris* sau *Act adițional al Convenției de la Paris*.

Marile Puteri și chiar împăratul Napoleon al III-lea și-au exprimat suspiciunea față de acest nou act care reflecta încă o dată „politica faptului împlinit”. La 10/22 mai 1864, ambasadorul Franței la Constantinopol, Moustier, ambasadorul Angliei, Henry Bulwer și Ali Pașa au încheiat un protocol secret prin care erau de acord cu lovitura de stat, care să reglementeze problema „în spiritul dorinței națiunii române”¹⁷ și invita pe domnitorul Cuza în capitala otomană.

Conferința ambasadorilor de la Constantinopol (7/19 iunie 1864) a sancționat *Actul adițional al Convenției* din 1858, care cuprindea printre altele un articol de o deosebită importanță pentru politica de lărgire a autonomiei Principatelor Unite, preconizate de Cuza și colaboratorii săi: „Principatele vor putea în viitor modifica și schimba legile care privesc ocârmuirea lor internă, cu concursul legal al tuturor puterilor statului și fără nici o intervenție externă, exprimându-se, firește, legăturile ce unesc Principatele cu Imperiul Otoman”¹⁸.

Noua vizită întreprinsă de Cuza, în iunie 1864, a reprezentat un nou succes al diplomației române, contribuind la o mai mare lărgire a autonomiei române, în vederea dobândirii treptate a independenței. Faptul s-a concretizat pe plan intern prin introducerea unor reforme fundamentale în domeniul agrar, economic, juridic, administrativ, militar, religios, cultural în direcția modernizării capitaliste occidentale, iar pe plan extern prin înființarea de agenții diplomatice fără avizul Porții, încheierea de convenții poștale, telegrafice, comerciale, desființarea jurisdicției consulare, sprijinirea mișcărilor de emancipare ale sârbilor, polonilor, intensificarea relațiilor cu românii din teritoriile ocupate. Desființarea jurisdicției consulare, adică a privilegiilor abuzive de care se bucurase supușii străini ce locuiau în Principate, a nemulțumit Puterile garante, după cum reiese din demersul colectiv al consulilor din 19/31 martie 1865¹⁹.

Consulul francez la București, Tillot, înțelegând semnificația măsurilor adoptate de Cuza, scria: „Ansamblul tuturor acestor tentative și a acestor măsuri, nu are nimic care să ne mire, ele converg toate spre același scop, independența. Prințul Cuza a realizat Unirea, secularizarea mănăstirilor închinată, el vrea să realizeze și independența”²⁰. Ambasadorul Turciei la Londra, într-o convorbire cu John Russel susținea că Alexandru Ioan Cuza „de la alegerea sa nu a făcut altceva decât să înfrunte autoritatea suzerană”²¹.

Cuza nu a acceptat acreditarea în Principate a reprezentanțelor consulare străine fără consimțământul său, ca în cazul celor doi vice-consuli ai Țărilor de Jos, la Giurgiu și Botoșani. Pe aceeași poziție plină de demnitate s-a situat Alexandru Ioan Cuza și în răspunsul dat la 29 octombrie/10 noiembrie 1865, scrisorii marelui vizir Fuad Pașa din 2 septembrie 1865, care-l învinuia de incidentele din capitală, din 3/15 august 1865, deși acesta nu era în țară.

Replica domnitorului Cuza a fost deosebit de categorică: „Principatele au dreptul de a se cârmui singure fără amestecul vreunei puteri străine, un drept de intervenție a Porții ar avea loc numai în cazul când ordinea publică fiind compromisă ar fi urmat înțelegerii între puteri, pentru

¹⁶ T. W. Riker, *op. cit.*, f. 519.

¹⁷ *Ibidem*, p. 562.

¹⁸ Cf. C. C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, ed. a 2-a, Editura Științifică, București, 1970, p. 268.

¹⁹ *Ibidem*, p. 340.

²⁰ Arh. St. București, Colecția Microfilme. Franța, rola 126 (C. P. C. Turcie - Bucharest, vol.10, f. 368-380).

²¹ *Ibidem*, rola 47, c. 58-60.

reabilitarea liniștii. Dar ordinea n-a fost compromisă, faptul rezultă limpede din împrejurarea că mișcarea a fost îndată înăbușită”²². Ecoul favorabil al demersului domnitorului se reflectă în numeroasele telegrame și felicitări din țară și străinătate.

Revenirea interesului asupra „problemei orientale” de către Marile Puteri, spre sfârșitul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, a provocat diferite interpretări asupra evenimentelor ce se derulau în Principatele Unite. Franța, Anglia, Italia susțineau menținerea situației existente, în timp ce Austria și Rusia sperau la revenirea situației dinainte de 1859, fapt ce a provocat o politică de suspiciune reciprocă, Cuza fiind acuzat că servește interesele taberei adverse.

„Hărțuit din toate părțile – scria consulul francez la București, Tillos, la 6 noiembrie 1865 – prințul se găsește în cea mai mare încurcătură, pentru că chiar Franța îl abandonează”²³. Înțelegând că menținerea sa pe tron ar periclita chiar soarta Unirii, Al. I. Cuza, demonstrând calități remarcabile de politician și patriot, în mesajul din 5/17 decembrie 1865, în deschiderea sesiunii parlamentare, sublinia cu gravitate că persoana sa „nu va fi împiedecare la orice eveniment care ar permite de a consolida edificiul politic la a cărui așezare a fost fericit a contribui”, că „în Alexandru Ioan I, Domn al României, românii, vor găsi totdeauna pe colonelul Cuza, care primise coroana „ca o expresie neîndoielnică și statornică a voinței naționale pentru Unire” – însă numai ca „un depozit sacru”²⁴.

Cuza realizase principalele deziderate exprimate de Adunările ad-hoc (1857): asigurase unirea prin dubla sa alegere ca domn, și apoi recunoașterea de către Marile Puteri a unirii depline politico-administrative, înfăptuise, alături de colaboratorii săi, reforme fundamentale pentru modernizarea statului român (secularizarea averilor mănăstirești, legea electorală, legea rurală, legea învățământului, legea organizării armatei, administrației, justiției, bisericii ș. a.). „Mai rămăsese de realizat unul singur din dezideratele Divanurilor ad-hoc; acela care privea ocuparea tronului de către un principe străin, menit, în concepția vremii, să împiedice luptele interne pentru puterea supremă. Evident, îndeplinirea acestui ultim deziderat implica retragerea lui Cuza; prin declarația cuprinsă în partea finală a mesajului, el arată că nu înțelege să facă din persoana sa o piedică în realizarea amintitului deziderat – comenta istoricul C. C. Giurescu”²⁵

Cu aceasta Alexandru Ioan Cuza își încheiase mandatul în mod conștient și intra în istoria legendarilor neamului. Epilogul din 11 februarie 1866 rămânea o treabă de bucătărie internă, grotească, dar necesară! După alți șapte ani de exil, Cuza, decedat la 15 mai 1873, la Heidelberg (Germania), revenea în țară pentru a fi înhumat în pământ strămoșesc, la domeniul Ruginoasa.

Cuvintele rostite cu această ocazie, de principalul său sfetnic, Mihail Kogălniceanu, își păstrează rezonanța și astăzi: „El era gata a-și sacrifica tronul, persoana sa, numai să apere țara de orice pericol, pentru că el era conștiincios națiunii române (...). Suntem datori să spunem că nu greșelile lui l-au răsturnat, ci faptele cele mari (...). Și cât va avea țara aceasta o istorie, cea mai frumoasă pagină ce va avea va fi aceea a lui Alexandru Ioan I”²⁶.

ALEXANDRU IOAN CUZA – A SYMBOL OF NATIONAL DIGNITY

The double election of Alexandru Ioan Cuza on the 24th of January 1859 meant a contravention of the regulations of the Paris Convention (7th-19th of August 1858) and was opening the policy of the fait accompli in the diplomatic relations with the Great Powers.

In an international background, many times hostile to the Romanian interests, Al. I. Cuza showed genuine diplomatic skills in the assertion of the national dignity. His reforms contributed to the foundation of modern Romania.

Forced to leave the throne and the country, following the coup d'état of February the 11th 1866, Al. I. Cuza would return after his death which occurred on the 15th of May 1873 in Heidelberg, Germany, to be buried at Ruginoasa, in the presence of a huge crowd of peasants.

The prince Cuza had become a legend.

²² Cf. C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 357.

²³ Arh. St. București, Colecția Microfilme, Franța, rola 11 (C. P. C. Turquie- Bucharest, vol. 26, f. 2-323-326).

²⁴ C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 361.

²⁵ *Ibidem*, p. 362.

²⁶ *Ibidem*, p. 461.